

10. Синадский В. Расчет ставки дисконтирования / В. Синадский // Финансовый директор. – 2003. – №4. – С. 12-18.

11. Технологічні схеми відпрацювання газочисних пластів з високими навантаженнями на очисні вибої // Міністерство енергетики і вугільної промисловості України. – К., 2010. – 176 с.

12. Трифонова О.В. Рівень концентрації гірничих робіт як вимірювач інвестиційної привабливості шахти / О.В. Трифонова // Економічний вісник НГУ. – 2005. – №3. – С.35-42.

13. Яценко Ю.П. Критерии инвестиционной привлекательности и оценка инвестиционной емкости развития угольных шахт / Ю.П. Яценко // Уголь Украины. – 2011. – № 11. – С. 11-18.

References

1. Amosha A.I. Realizacija konceptual'nyh polozhenij doktriny investirovanija predpriyatij ugol'noj promyshlennosti // A.I. Amosha, I.V. Il'jashov, I.V. Bajsarov // Ugol' Ukrainy, 2001. – S. 9-13.

2. Babijuk G.V. Analiz prohodcheskih rabot na shahtah GP «Sverdlovskantracit» // G.V. Babijuk, E.S. Smekalin // Ugol' Ukrainy. – 2008. – P. 6-21.

3. Bojarko I.M. Ocinka investycijnoi' pryvablyvosti sub'ektiv gospodarjuvannja / I.M. Bojarko // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2008. – №7. – P.90-99.

4. Vosproizvodstvo shahtnogo fonda i investicionnye processy v ugol'noj promyshlennosti Ukrainy / G.G. Pivnjak, A.I. Amosha, Ju.P. Jashhenko i dr. – K.: Nauk. dumka, 2004. – 311 s.

5. Dubov E.D. Rol' investitsiy v povicenyi efektyvnosti raboty ugledobyvajushhij predpriyatij /

E.D. Dubov, V.N. Bolbat // Ugol' Ukrainy. – 2012. – № 10. – S. 8-14.

6. Liven' O. Osobennosti i perspektivy razvitija mirovogo rynka koksujushhego uglja / O. Liven' [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.uaenergy.com.ua/c225758_200614cc9.

7. Metodicheskie rekomendatsii po sostavleniu biznes-planov tekhnicheskogo pereosnshchena ochistnykh zaboev. – Donetsk, 2006. – 48p.

8. Nejenburg V.E. Ob innovacionnoj modeli strukturnoj perestrojki ugol'noj promyshlennosti Ukrainy / V.E. Nejenburg, Ju.Z. Drachuk // Ugol' Ukrainy. – 2004. – №12. – P. 20-23.

9. Pavlenko I. Vdoskonalennja systemy kompleksnoi' ocinky investycijnoi' pryvablyvosti vugil'noi' shahty / I. Pavlenko, O. Tryfonova // Shid. – 2005. – №5. – P.27-29.

10. Sinadskij V. Raschet stavki diskontirovanija / V. Sinadskij // Finansovij direktor. – 2003. – №4. – P. 12-18.

11. Tekhnologichni skhemy vidpratsuvannja gazochisnykh plastiv z visokimi navantazhennyamy na ochisni viboy // Ministerstvo energetiki vugil'noy promislovosti Ukraini. – K., 2010. – 176 p.

12. Tryfonova O.V. Riven' koncentracii' girnychych robir jak vymirjuvach investycijnoi' pryvablyvosti shahty / O.V. Tryfonova // Ekonomichnyj visnyk NGU. – 2005. – №3. – P.35-42.

13. Jashhenko Ju.P. Kriterii investicionnoj privlekatel'nosti i ocenka investicionnoj emkosti razvitija ugol'nyh shaht / Ju.P. Jashhenko // Ugol' Ukrainy. – 2011. – № 11. – P. 11-18.

Статья поступила в редакцию 25.03.2014

П.Г. ПЕРЕРВА, д.е.н., професор,

О.П. КОСЕНКО, к.е.н., доцент,

М.М. ТКАЧОВ

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,

м. Харків, Україна

a.kosenko@rambler.ru

РОЗВИТОК МЕТОДІВ ВАРТІСНОЇ ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Розглянуто питання вдосконалення методів вартісної оцінки нематеріальних активів та об'єктів інтелектуальної власності. Проведено детальний аналіз переваг та недолік стандартних підходів до проведення такої оцінки – вартісного, порівняльного та прибуткового. Розроблені пропозиції щодо уточнення цих результатів

з використанням комбінованого підходу та інтегрального коефіцієнту, розрахованого з урахуванням різних факторів.

© П.Г. Перерва, О.П. Косенко,
М.М. Ткачов, 2014

<http://www.elibrary.ru/issues.asp?id=37579>

<http://www.instud.net>, <http://www.nbu.gov.ua/>

Ключові слова: інтелектуальна власність, нематеріальні активи, вартісна оцінка, вартісна оцінка, прибуткова оцінка, порівняльна оцінка, комплексний підхід, інтегральний коефіцієнт

П.Г. Перерва, А.П. Косенко, М.М. Ткачев

Развитие методов стоимостной оценки нематериальных активов и объектов интеллектуальной собственности

Рассмотрены вопросы совершенствования методов стоимостной оценки нематериальных активов и объектов интеллектуальной собственности. Проведен детальный анализ преимуществ и недостатков стандартных подходов к проведению такой оценки – стоимостного, сравнительного и доходного. Разработаны предложения по уточнению этих результатов с использованием комбинированного подхода и интегрального коэффициента, рассчитанного с учетом различных факторов.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, нематериальные активы, стоимостная оценка, прибыльная оценка, сравнительная оценка, комплексный подход, интегральный коэффициент

P.G. Pererva, O.P. Kosenko, M.M. Tkachev

Development of methods for valuing intangible assets and intellectual property

This paper deals with the improvement of methods of valuation of intangible assets and intellectual property. The detailed analysis of the advantages and disadvantages of standard approaches to such assessment – cost, comparative and profitable. Proposals to refine these results using the combined approach and integral coefficients calculated taking into account various factors.

Keywords: intellectual property, intangible assets, valuation, valuation profitable, comparative evaluation, a comprehensive approach, integral coefficient

Сучасний етап розвитку української економіки передбачає в якості ключового фактору успіху контроль над наявними в її розпорядженні активами. Для цього необхідно володіти достовірною інформацією про стан сучасної та прогнозованої ринкової вартості матеріальних та нематеріальних активів, про середню віддачу по аналогічним активам та іншу сукупність технологічної інформації. Тільки володіючи подібною інформацією в повному обсязі, можна ефективно управляти майновим комплексом підприємства, під яким розуміється сукупність таких дій, як модернізація, реконструкція, ліквідація, купівля, продаж активів у разі прогнозованої негативної зміни їх вартості та недо-

статньої їх віддачею.

Такого роду інформацію можна отримати, зробивши оцінку наявних активів як матеріальних, так і нематеріальних, за допомогою незалежних оцінювачів, які у своїй діяльності новітні методи вартісного аналізу активів. Якщо науково-методичні основи вартісної оцінки основних матеріальних активів промислових підприємств (будівлі, споруди, обладнання і т.п.) розроблені науковцями в достатній мірі і відповідні результати розрахунків з їх використанням не викликають заперечень і сумнівів, то науково-методичне забезпечення вартісної оцінки нематеріальних активів, на наш погляд, знаходиться в стані розвитку та становлення і потребує детальної уваги дослідників для свого вдосконалення.

Формування розвиненого ринку продуктів інтелектуальної праці в Україні стримується через відсутність достатньо обґрунтованих методик розрахунку вартості (оцінки) об'єктів інтелектуальної власності. У більшості випадків вартість (ціна) об'єктів визначається за згодою сторін залежно від ситуації на ринку і взаємин партнерів по угоді. При цьому кожен з них прагне використовувати при переговорах свої підходи, а вся інформація про хід переговорів і остаточних умовах угоди закривається для сторонніх осіб і охороняється в режимі комерційної таємниці. Крім того, при визначенні узгодженої ціни об'єктів інтелектуальної власності відбувається зіткнення протилежних інтересів продавця і покупця (розробника і споживача). Для обґрунтування позицій сторін вимагається об'єктивна оцінка об'єктів інтелектуальної власності, що дозволяє швидко знайти взаємовигідні умови угоди [1].

Інтелектуальна власність як об'єкт оцінки – це вартість виключного права громадянина або юридичної особи на результати інтелектуальної діяльності і прирівняні до них засоби індивідуалізації юридичної особи, індивідуалізації продукції, виконуваних робіт або послуг (фірмове найменування, товарний знак, знак обслуговування тощо). Виходячи з вищевказаного визначення, оцінку інтелектуальної власності можна позначити як процес встановлення (у грошовому вираженні) корисності результатів інтелектуальної діяльності та прирівняних до них коштів індивідуалізації юридичної особи, індивідуалізації промислової продукції, виконуваних робіт або послуг. Важливість та актуальність удосконалення цього процесу на промислових підприємствах та наукового методичних засобів його забезпечення не ви-

зиває сумніву.

В науковій літературі питанням вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності присвячені наукові праці таких відомих українських та зарубіжних вчених, як А.Н. Асаул [1], В.Г. Зінов [2], Н.Н. Івлієва [3], О.М. Козирев [4], Н.Ю. Пузиня [9], П.М. Цибульов [13], В.М. Старинський [11], Е.В. Шипова [12] та ін. [5; 6; 8; 10]. В цих наукових працях розглядаються методичні підходи до вартісної оцінки ОІВ, але повної їх систематизації та методичного узагальнення не було розроблено та запропоновано, що обумовлює необхідність подальшого проведення наукових досліджень в цьому напрямку.

Метою даного дослідження є розвиток методології вартісної оцінки нематеріальних активів промислових підприємств, серед яких найбільш важливими є об'єкти інтелектуальної власності як результат його інтелектуальної діяльності.

Предметом дослідження є вирішення проблем розвитку методів та інструментів вартісної оцінки результатів інноваційної діяльності при створенні інтелектуальної складової інноваційного продукту у сфері промислового виробництва.

Однією з найбільш важливих особливостей об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) як нематеріальних активів (НМА) є той факт, що їх вартість змінюється з часом, неоднакова для різних учасників ринку і багато в чому залежить від мети (цілі), з якою проводиться такого роду оцінка. Проведені нами дослідження свідчать про те, що оцінка НМА і особливо

ОІВ на промислових підприємствах України здійснюється з використанням різних методичних підходів. Конкретний вибір того чи іншого методичного підходу залежить від багатьох факторів, але в найбільшій мірі на цей вибір зумовлюється залежністю від:

- безпосередньо самого ОІВ (винахід, товарний знак, корисна модель, промисловий зразок, ноу-хау, гудвіл і т.п.);
- мети вартісної оцінки (аудит нематеріальних активів на підприємстві, трансфер (комерціалізація) ОІВ, вклад в уставний капітал, відшкодування збитків при порушенні виключних прав і т.п.);
- точності кінцевого результату (оціночні розрахунки, рейтингова оцінка, оцінка високої точності і т.п.);
- наявності вихідної інформації (наявність та доступність всіх видів інформації, наявність і часткова доступність, наявність і повна недоступність, обмеженість вихідних даних і т.п.).

Проведені дослідження свідчать про те, що надзвичайно важливим в сенсі визначення методичного підходу до вартісної оцінки ОІВ є її призначення, тобто мета проведення такого роду процедури. Якраз мета оцінка визначає точність, швидкість та якість вартісної оцінки, наявність інформаційної масиви, його інформаційну глибину та перспективний простір, набір методичних інструментів для досягнення поставленої мети. Основні цілі, які ставить перед собою оцінювач ОІВ, представлені нами на рис. 1.

Рис.1. Класифікація призначень вартісної оцінки ОІВ

Правовласник ОІВ частіше всього ставить перед оцінювачем конкретну задачу – визначити вартість інтелектуального продукту, яка йому необхідна для виробничого використання, для проведення процесу комерціалізації, для вкладення в уставний капітал іншого підприємства або для продажу свого підприємства та ін. (див. рис. 1). Інтереси власника в цьому сенсі можуть бути різними: придбати об'єкт в якості

інвестицій, тобто вкласти вільні кошти; реалізувати об'єкт, віддати в борг частину своїх активів, отримати кредит, можуть бути й інші інтереси. У кожному конкретному випадку оцінювачу необхідно визначити вид вартості, необхідний для вирішення проблеми власника. Це може бути ринкова вартість або вартість об'єкта з обмеженим ринком, вартість відтворення або заміщення, вартість для цілей оподаткування

або інвестиційна вартість, ліквідаційна вартість чи інші види вартості. Щоб досягнути мети, яка поставлена правовласником, оцінювач може скористатися тією групою принципів, які засновані на уявленнях замовника про об'єкт оцінки, переконавшись в реальному існуванні, визначити пов'язані з його використанням права та обмеження юридичного характеру. Це необхідно тому, що правовласник може мати повні або обмежені права на користування об'єктом, мати тільки частку в спільному інтелектуальному продукті або партнерстві, об'єкт оцінки може бути обтяжений трастовим документом, можуть бути й інші обмеження юридичного характеру. Таким чином, вже на першому етапі повинні бути чітко встановлені інтереси власника і поставлено конкретне завдання перед оцінювачем (вони, як правило, різні). Тільки після цього слід приступати до вибору конкретного методичного інструментарію, який є в розпорядженні оцінювача.

У цей час має місце низка методичних підходів, які використовуються відповідними

фахівцями при вартісній оцінці нематеріальних активів (НМА), особливе значення серед яких приділяється ОІВ. Зазвичай такого роду оцінку здійснюють спеціально підготовлені фахівці, які мають відповідні ліцензії або сертифікати на проведення оціночної діяльності та певний досвід роботи як в патентно-правовій області, так і в області бухгалтерії нематеріальних активів.

У нашій країні вартісна оцінка нематеріальних активів здійснюється з використанням трьох класичних методичних підходів, які початково розроблені американськими економістами і певним чином адаптовані до умов української економіки вітчизняними спеціалістами. Кожний з цих підходів має низку різновидностей, які в більшій чи меншій мірі можуть застосовуватися до вартісної оцінки різних видів ОІВ (рис. 2). Слід зазначити, що середовище використання ОІВ має досить високу ступінь невизначеності і залежить від великої кількості різного роду факторів, які діють і самостійно, і паралельно, і комплексно.

Рис. 2. Методичні підходи до вартісної оцінки ОІВ та основні сфери їх використання

Витратний підхід – сукупність методів оцінки об'єктів НМА та інтелектуальної власності, заснованих на визначенні витрат, необхідних для їх повного відтворення або повного заміщення об'єкта НМА за вирахуванням обґрунтованої поправки на нарахований знос.

В основі витратного підходу складання відповідної калькуляції витрат для створення, правової охорони, дистрибуції, придбання та використання ОІВ на момент проведення вартісної оцінки. Цей підхід передбачає визначення вартості ОІВ, якщо неможливо знайти відповідний аналог, відсутній хоча б якийсь досвід практичного використання подібних об'єктів або прогноз майбутніх прибутків нестабільний чи ненадійний. Витратний підхід до оцінки базується на використанні методу визначення вартості оцінюваних ОІВ з урахуванням витрат на їх створення шляхом дотримання конкретної технології визначення витрат на розробку; а також технології визначення коефіцієнтів, які дозволяють коригувати витрати на розробку об'єкта оцінки і, нарешті, технології визначення його підсумкової вартості. Використовуються витратні моделі при визначенні вартості об'єктів промислової інтелектуальної власності в таких ситуаціях.

Використання витратного методу передбачає визначення витрат на створення нового об'єкта, аналогічного об'єкту оцінки, включає в себе прямі і непрямі витрати, пов'язані із створенням ОІВ та приведенням його у стан, придатний до використання, а також прибуток споживача (покупця, інвестора) – величину найбільш ймовірної винагороди за інвестування капіталу в створення ОІВ. Ці витрати можуть бути визначені шляхом індексації фактично понесених у минулому правовласником витрат на створення оцінюваного ОІВ або шляхом калькулювання в цінах і тарифах, що діють на дату оцінки, всіх ресурсів (елементів витрат), необхідних для створення аналогічного ОІВ. Якщо в доступному вигляді необхідну інформацію про індекси зміни цін за елементами витрат отримати неможливо, то слід використовувати індекси зміни цін по відповідних галузях промисловості або інші відповідні індекси.

Прибуток споживача (покупця, інвестора) може бути розрахований виходячи із ставок віддачі на капітал при його найбільш ефективному використанні, аналогічному за рівнем ризику інвестування і періоду часу, необхідного для створення оцінюваного ОІВ.

Певні складнощі виникають при визна-

ченні рівня зносу ОІВ, в зв'язку з його нематеріальним характером. Знос інтелектуальної власності в цілому може визначатися на основі оцінки терміну корисного використання нового об'єкта, аналогічного об'єкту оцінки, і строку корисного використання існуючого об'єкта оцінки. При цьому термін корисного використання ОІВ може визначатися як термін, протягом якого право на використання інтелектуальної власності може бути передано за угодою або як термін, протягом якого інтелектуальна власність може бути використана у власному виробництві (бізнесі) правовласника.

Методи витратного підходу використовуються для цілей інвентаризації створених та/або придбаних ОІВ, балансового обліку в діючому підприємстві, а також для визначення мінімальної ціни ліцензії на передачу прав використання оцінюваної інтелектуальної власності, нижче якої угода для її правовласника стає не вигідною. Основні сфери використання витратного методу оцінки ОІВ включають в себе наступні напрямки [6; 11].

1. При придбанні об'єкта оцінки на стадії ідеї або ескізного проекту. У цьому випадку, крім раніше вже вкладених коштів у створення інтелектуального продукту, покупець повинен враховувати додаткові витрати по доведенню його до стадії готовності до використання, а потім загальну суму витрат порівняти з витратами, які покупець міг би понести при власному створенні об'єкта оцінки.

2. У тих випадках, коли розробник ОІВ є монополістом на ринку аналогічних об'єктів. У цих випадках при визначенні витрат на придбання об'єкта оцінки потенційний споживач повинен враховувати динаміку зміни кон'юнктури ринку. З насиченням ринку інтелектуальної продукцією зростає можливість вибору і для споживача стає більш актуальною проблемою вже не витрати розробника, а отримання прибутку від використання об'єкта оцінки при мінімальних витратах в процесі купівлі прав на нього.

3. Коли об'єкти інтелектуальної власності в даний момент не беруть участь у створенні доходу (прибутку) підприємства. Перш за все це стосується оцінки вартості нематеріальних активів, які використовуються у соціальній сфері, космічних дослідженнях, в області національного і регіонального управління, оборонних програмах та ін.

4. При визначенні балансової вартості результатів інтелектуальної діяльності для відображення її на балансі як майно підприємств-

ва. У цьому випадку потрібно підсумувати всі витрати, відображені в первинних бухгалтерських документах і підтверджують фактичні витрати підприємства на створення або використання оцінюваних об'єктів.

Головний недолік у використанні витратного підходу полягає в тому, що ринкова вартість НМА та ОІВ часто не пов'язана з їх первісною вартістю, і може як суттєво (в десятки, а то і в тисячі разів) перевищувати її [3], так і опускатися нижче залежно від ряду факторів:

- ступінь захищеності НМА і ОІВ патентом;
- кількість загальнодоступної інформації про НМА і ОІВ;
- термін існування НМА і ОІВ та ін.

Тим не менш, його необхідно використовувати, тому що, по перше, в Україні оцінка НМА і ОІВ вважається однією із спеціалізацій в області професійної оцінки, а професійний оцінювач зобов'язаний застосовувати всі три підходи, включаючи витратний; по-друге, існують практичні ситуації, коли оцінка нематеріальних активів на основі витратного підходу дійсно має сенс (наприклад, оцінка прав на програмне забезпечення функціонального призначення).

Порівняльний (ринковий) підхід – сукупність методів оцінки об'єктів НМА та інтелектуальної власності, заснований на аналізі ринкових продажів полягає в порівнянні об'єктів оцінки з аналогічними. Він базується на використанні легкодоступної для оцінювача ринкової інформації і дозволяє отримати просте, логічно обгрунтоване судження про ціну об'єкта НМА та інтелектуальної власності. Порівняльний підхід заснований на можливості вибору активів – об'єктів інтелектуальної власності з числа інших, подібних і виконують ці ж функції. При цьому з декількох активів приблизно однакового призначення і корисності покупці повинні мати можливість вибору того, який їх влаштовує по комплексу якостей, включаючи функціональні властивості, прийнятну вартість, тривалість терміну служби, ступінь захищеності активу, його унікальність та інші характеристики. Крім того, правовласник повинен мати можливість вибору найбільш бажаних для нього покупців з тим, щоб серед них віддати перевагу тому, хто більше заплатить, і тому, з ким можливо перспективне співробітництво. Слід звернути увагу на те, що коли для забезпечення орієнтирів при визначенні величини вартості використовуються попередні угоди щодо предмета оцінки, мо-

жуть знадобитися коригування даних з урахуванням перебігу часу і обставин, що змінилися в економіці.

При порівняльному підході до оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності оцінювач використовує метод прямого порівняння продажів, який передбачає виконання в обов'язковому порядку порівняльного аналізу переданих майнових прав по конкретних об'єктах інтелектуальної власності. Експерти з оцінки вартості інтелектуальної власності практично завжди відчують труднощі в отриманні інформації про операції з об'єктами – аналогами, вони повинні виконувати досить складні коригування, проміжні розрахунки, вносити поправки, що вимагають серйозного обгрунтування, що, безсумнівно, може позначитися на достовірності одержуваного результату.

Порівняльний підхід до оцінки ОІВ має свої переваги і недоліки [3]. Основною перевагою порівняльного підходу є те, що оцінювач орієнтується на фактичні ціни купівлі-продажу аналогічних об'єктів. У даному випадку ціна визначається ринком, так як оцінювач обмежується тільки коригуваннями, що забезпечують порівняльність аналога з оцінюваним об'єктом. При використанні інших підходів оцінювач визначає вартість на основі розрахунків. Порівняльний підхід базується на ретроспективній інформації і, таким чином, відображає фактично досягнуті результати здійснення угод на ринку, в той час як прибутковий – орієнтований на прогнози щодо майбутніх доходів. Іншою перевагою порівняльного підходу є реальне відображення попиту і пропозиції на даний об'єкт, оскільки ціна фактично досконалої операції максимально враховує ситуацію на ринку.

Разом з тим порівняльний підхід має ряд істотних недоліків, що обмежують його використання в оцінній практиці:

- базою для розрахунків є досягнуті в минулому фінансові результати, отже, ігноруються перспективи розвитку даного ОІВ;
- порівняльний підхід можливий тільки за наявності досить різнобічної фінансової інформації не тільки по оцінюваному об'єкту, але і по великому числу схожих об'єктів, відібраних оцінювачем як аналоги;
- оцінювач повинен робити складні коригування, вносити поправки в підсумкову величину і проміжні розрахунки, що вимагають серйозного обгрунтування. Це обумовлено тим, що на практиці не існує абсолютно одна-

кових ОІВ.

Недоліком цього підходу є той факт, що функціональна сутність ОІВ вже сама по собі передбачає унікальність цього об'єкту, його неповторність. Це створює значні складнощі при пошуку на ринку аналогів для порівняння і певним чином обмежує сферу використання цього підходу.

У силу специфіки і різноманітності НМА і ОІВ, а також недостатнього розвитку ринку інтелектуальної власності в нашій країні, порівняльний підхід практикуючими оцінювачами практично не застосовується, використовуються тільки окремі елементи порівняння. Економічна сторона угод по ОІВ, як правило, є комерційною таємницею. У даний час правомірно використовувати даний підхід для оцінки:

- програмних продуктів, оскільки їх можна уніфікувати і база даних по їх обороту накопичується досить активно у зв'язку з швидким їх старінням;

- інших об'єктів авторських прав, оскільки вивчення ринку може виявити наявність об'єктів авторського або суміжного права аналогічного типу;

- товарних знаків (ринок цього типу ОІВ росте дуже активно останнім часом, а отже, можна спробувати підібрати аналогічні угоди).

Проведені нами дослідження свідчать про те, що до застосування порівняльного підходу для оцінки об'єктів промислової власності треба ставитися вкрай обережно, тому що необгрунтоване перенесення показників з порівнянного ОІВ на оцінюваний не привів до помилкових результатів. З урахуванням ситуації, що склалася на сучасному етапі розвитку економіки країни, застосовувати статистичний аналіз в порівняльних технологіях аналізу продажів об'єктів інтелектуальної власності буде не зовсім правильним. Тут швидше за все необхідно використовувати методи експертних оцінок, які базуються на залученні до цієї роботи досвідчених експертів, думки яких можна було б використовувати для прийняття рішень про остаточну величину вартості інтелектуального продукту.

Прибутковий (дохідний) підхід – сукупність методів оцінки об'єктів НМА та інтелектуальної власності, заснованих на встановленні причинного зв'язку між функціональними (фізичними, техніко-економічними, медичними та іншими) властивостями ОІВ, введеного в цивільний оборот, і пов'язаними з ними майбутніми доходами, тобто на визначенні очікуваних доходів, які з використанням об'єкта може

отримати його правовласник (ліцензіат). З точки зору інвестора інтелектуальна власність і об'єкти НМА в цьому випадку розглядаються тільки як джерела доходу. При використанні цього підходу вартість ОІВ або комерційної цікавості до нього визначається шляхом розрахунку приведених до розрахункової бази (поточної або майбутньої) майбутніх вигод та доходів. Прибутковий підхід передбачає, що ніхто на придбання того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності не вкладе більшу суму коштів, якщо такий же прибуток можна отримати іншим способом за такий же наперед відомий відрізок часу. Найбільш трудомісткою операцією при використанні прибуткового підходу є визначення частки прибутку, яка припадає на оцінюваний ОІВ. Практика показує, що величина цієї частки залежить від багатьох чинників [11]:

- науково-технічного рівня виробу, в якому використаний об'єкт оцінки, і наявність у ньому ноу-хау;

- економічних показників, досягнутих в результаті використання об'єкта оцінки та інших важливих факторів.

Саме тому величина частки прибутку, що припадає на об'єкт оцінки, визначається, як правило, експертним шляхом і, на думку багатьох фахівців, зазвичай становить від 10 до 35% від загального прибутку підприємства [11].

У вітчизняній літературі, присвяченій оціночній діяльності [6; 11], відомо багато методів проведення експертних оцінок вартості об'єктів промислової інтелектуальної власності. В основі більшості з них лежать рекомендації виділяти частку прибутку, що припадає на об'єкт оцінки, за допомогою досить відомих в Україні, звичних і зрозумілих для патентних працівників і авторів винаходів коефіцієнтів, які відображають рівень досягнутого результату, складності рішення технічної задачі і новизни. В нашій країні значення цих коефіцієнтів розроблені, але ще, на відміну від Російської Федерації [7], не затверджені законодавчо, але визнані професійним співтовариством оцінювачів.

Перевага прибуткового підходу в тому, що він універсальний, теоретично обгрунтований і дозволяє визначити саме ту вартість активу (ринкову, інвестиційну тощо), яка має бути визначена відповідно до типу здійснюваної трансакції і цілями оцінки. Основний недолік дохідного підходу – складність отримання необхідної вихідної інформації для розрахунків.

До недоліків даного підходу також слід віднести побудову всіх розрахунків на основі прогнозних даних і попередніх висновків експертів.

Комбінований (системний) підхід до визначення вартості різних ОІВ та НМА інтегрує в собі три основні підходи (витратний, дохідний і ринковий), в кожному з яких використовується уніфікований набір оцінних принципів. З урахуванням різноманіття специфічних характеристик об'єктів науково-технічної діяльності, областей та умов їх використання на практиці доцільно проводити розрахунок вартості ОІВ за декількома методиками на основі інтеграційного узагальнення показників комерційної привабливості ОІВ та їх впровадження.

Системна модель визначення вартості ОІВ з використанням комбінованого підходу $O_{OIB}^{компл}$ передбачає уточнення результату оцінки, отриманого з використанням різних підходів (j – вид методичного підходу до оцінки: ва-

ртисний, ринковий, прибутковий) O_{OIB}^j , з використанням інтегрального коефіцієнту $K_{інтегр}^i$:

$$O_{OIB}^{компл} = K_{інтегр}^i O_{OIB}^j$$

Система розрахунку інтегрального коефіцієнта впливу кількісних і якісних факторів на вартість ОІВ, що включає в себе поділ за видами ОІВ та враховує особливості конкретного підходу до оцінки, може включати в себе різну кількість вихідних коефіцієнтів. Наприклад, Е.К. Родіонова розглядає можливість використання 13 вихідних позицій [10, с.148], які, в залежності від методичного підходу та його різновиду можуть об'єднуватися в більші або менші кількісні коефіцієнтосполучення (табл. 1).

Таблиця 1

Методичні рекомендації по визначенню інтегрального коефіцієнту при розрахунку вартості ОІВ з використанням різних методичних підходів

ОІВ	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6	K_7	K_8	K_9	K_{10}	K_{11}	K_{12}	K_{13}	$K_{інтегр}^i$
<i>Витратний підхід</i>														
Винахід	+	+	+											$K_{інтегр}^{витр} = K_1 K_2 K_3$
Корисна модель	+	+	+											$K_{інтегр}^{витр} = K_1 K_2 K_3$
Промисловий зразок	+	+		+										$K_{інтегр}^{витр} = K_1 K_2 K_4$
<i>Порівняльний підхід</i>														
Винахід	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+			$K_{інтегр}^{порівн} = K_1 K_2 K_3 K_5 K_6 K_7 K_8 K_9 K_{10} K_{11}$
Корисна модель				+	+									$K_{інтегр}^{порівн} = K_4 K_5$
Промисловий зразок				+	+			+	+		+	+	+	$K_{інтегр}^{порівн} = K_4 K_5 K_8 K_9 K_{11} K_{12}$
<i>Прибутковий підхід</i>														
Винахід					+		+	+	+		+			$K_{інтегр}^{приб} = K_5 K_7 K_8 K_9 K_{11}$
Корисна модель					+		+	+	+		+			$K_{інтегр}^{приб} = K_5 K_7 K_8 K_9 K_{11}$
Промисловий зразок				+	+			+				+	+	$K_{інтегр}^{приб} = K_4 K_5 K_8 K_{12} K_{13}$

Примітка. K_1 – коефіцієнт морального старіння ОІВ; K_2 – коефіцієнт функціонального старіння ОІВ; K_3 – коефіцієнт складності та актуальності технічного рішення; K_4 – коефіцієнт складності та адаптованості художньо-конструкторського рішення до промислового виробництва; K_5 – коефіцієнт ринкової затребуваності; K_6 – коефіцієнт техніко-економічної значимості; K_7 – коефіцієнт новизни й унікальності ОІВ; K_8 – коефіцієнт надійності правової охорони; K_9 – коефіцієнт обсягу та території дії виняткових прав; K_{10} – коефіцієнт виробничої готовності; K_{11} – коефіцієнт ризику промислового освоєння; K_{12} – коефіцієнт оригінальності та естетичного сприйняття промислового зразка; K_{13} – коефіцієнт обсягу випуску.

Система поправочних коефіцієнтів, що враховуються при розрахунку інтегрального коефіцієнта впливу кількісних і якісних факторів на розмір вартісної оцінки ОІВ, визначається в основному на підставі експертних оцінок і коливається в межах 0...2 в залежності від економічної суті коефіцієнта. Лише значення коефіцієнту K_1 визначається шляхом проведення аналітичних розрахунків з використанням фактичного (T_f) та номінального (T_n) терміні дії охоронного документу на даний ОІВ на час виконання оціночних розрахунків: $K_1 = (T_n - T_f) / T_n$. Деякі з коефіцієнтів не можуть в принципі перевищувати значення «1», так як відтворюють понижуючий ефект фактора (коефіцієнту) на значення оцінки ОІВ. Наприклад, чим більше рівень функціонального старіння ОІВ, тим менше відповідний коефіцієнт ($K_2=0..1$); чим менше обсяг випуску продукції з використанням даного ОІВ, тим менше значення коефіцієнту ($K_{13} = 0,2...1,0$); чим менш надійна правова охорона ОІВ, тим менше його вартість ($K_8=0,6...1,0$); чим більше ризик промислового освоєння ОІВ, тим менше його вартість ($K_{11} = 0,3...1,0$). Інші коефіцієнти відтворюють підвищуючий ефект вартості ОІВ і коливаються в межах від «1» і вище (не більше «2»). Наприклад, підвищує вартість ОІВ складність і актуальність технічного рішення ($K_3=1...2$); аналогічну дію виконує складність та адаптованість художньо-конструкторського рішення до промислового виробництва ($K_4=1...1,6$); чим більше техніко-економічна значущість ОІВ, тим більше його вартість ($K_6=1...2$) і т.п. Особливий статус, на наш погляд, має коефіцієнт новизни і унікальності ОІВ, який має двосторонній вплив на значення вартісної оцінки ОІВ ($K_7=0,4...1,2$).

Оцінку вартості інтелектуальної власності рекомендується проводити відповідно до методичних основами використання різних підходів до оцінки ОІВ. Підсумкова величина вартості об'єкта оцінки визначається шляхом обґрунтованого узагальнення результатів розрахунку вартості ОІВ, отриманих при використанні різних підходів до оцінки. Узагальнення результатів розрахунків здійснюється, як правило, на підставі обраних критеріїв узагальнення і встановлених пріоритетів критеріїв узагальнення шляхом порівняння між собою результатів розрахунків по кожному з критеріїв. При оцінці ОІВ рекомендується використовувати інформацію, що забезпечує достовірність оцінки та містить відомості доказового значення. Обсяг використовуваної при оцінці

інформації, вибір джерел інформації і порядок використання інформації визначаються оцінювачем. Найбільш точні результати вартісної оцінки ОІВ можуть бути отримані з використанням комплексного підходу.

Література

1. Асаул А.Н. Оценка собственности. Оценка нематериальных активов и интеллектуальной собственности / А.Н. Асаул, В.Н. Старинский, М.И. Кныш, М.К. Старовойтов; под ред. засл. деятеля науки РФ, д-ра экон. наук, профессора А.Н. Асаула. – СПб.: АНО «ИПЭВ», 2010. – 300 с.
2. Зинов В.Г. Управление интеллектуальной собственностью / В.Г. Зинов. – М.: Дело, 2003.
3. Ивлиева Н.Н. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / Н.Н. Ивлиева, Д.В. Шишляев. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2006. – 207 с.
4. Козырев А.Н. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / А.Н. Козырев, В.Л. Макаров. – М.: Интерреклама, 2003. – 352 с.
5. Косенко А.П. Технологический рычаг как инструмент коммерциализации инноваций / А.П. Косенко // Труды IX Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2013» 3-5 грудня 2013 р. – Х.: НТУ «ХПІ», 2013. – С. 87-89.
6. Леонтьев Б.Б. Подходы к оценке интеллектуальной собственности / Б.Б. Леонтьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com/>
7. Методические рекомендации по определению рыночной стоимости интеллектуальной собственности. Утверждены Министерством имущественных отношений Российской Федерации 26.11.2002. № СК-4/21297 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakonprost.ru/content/base/47606>.
8. Перерва П.Г. Трансфер технологий / П.Г. Перерва; Под науч. редакцией П.Г. Перервы и Д. Коциски [Монография]. – Х.: НТУ «ХПІ», 2012. – 676с.
9. Пузыня Н.Ю. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов / Н.Ю. Пузыня. – СПб.: Питер, 2005. – 352с.
10. Родионова Е.М. Комплексная оценка коммерческого потенциала инновационного продукта вуза / Е.М. Родионова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 19 (157). – Экономика. Вып. 21. – С. 147-155.

11. Старинский В.Н. Методические основы оценки стоимости объектов промышленной интеллектуальной собственности / В.Н. Старинский, К.Ю. Устименко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jurnal.org/articles/2012/ekon80.html>.

12. Шипова Е.В. Оценка интеллектуальной собственности / Е.В. Шипова. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2003. – 122 с.

13. Цыбулев П.Н. Оценка интеллектуальной собственности / П.Н. Цыбулев. – К.: Институт интеллектуальной собственности и права, 2003. – 184 с.

References

1. Asaul A.N. Otsenka sobstvennosti. Otsenka nematerialnykh aktivov i intellektualnoy sobstvennosti: uchebnyy / A.N. Asaul, V.N. Starinskiy, M.I. Knyish, M.K. Starovoytov; pod red. zasl. deyatelya nauki RF, d-ra ekon. nauk, professora A.N. Asaula. – SPb.: ANO «IPEV», 2010. – 300 p.

2. Zinov V.G. Upravlenie intellektualnoy sobstvennostyu: uchebnoe posobie / V.G. Zinov. – M.: Delo, 2003.

3. Ivlieva N.N. Otsenka stoimosti nematerialnykh aktivov i intellektualnoy sobstvennosti / N.N. Ivlieva, D.V. Shishlyayev. – M.: Moskovskaya finansovo-promyshlennaya akademiya, 2006. – 207 p.

4. Kozyirev A.N. Otsenka stoimosti nematerialnykh aktivov i intellektualnoy sobstvennosti / A.N. Kozyirev, V.L. Makarov. – M.: Interreklama, 2003. – 352 p.

5. Kosenko A.P. Tehnologicheskyy ryuchag kak instrument kommertsializatsii innovatsiy / A.P. Kosenko // Trudi IX Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi konferentsiyi «Doslidzhennya ta optimizatsiya ekonomichnih protsesiv «Optimum-2013» 3-5 grudnya 2013 r. – H.:

NTU «HPI», 2013. – P. 87-89.

6. Leontev B.B. Podhodyi k otsenke intellektualnoy sobstvennosti / B.B. Leontev [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://webcache.googleusercontent.com/>

7. Metodicheskie rekomendatsii po opredeleniyu ryinochnoy stoimosti intellektualnoy sobstvennosti. Utverzhdenyi Ministerstvom imuschestvennykh otnosheniy Rossiyskoy Federatsii 26.11.2002 № SK-4/21297 [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.zakonprost.ru/content/base/47606>.

8. Pererva P.G. Transfer tehnologiy / P.G. Pererva; Pod nauch. redaktsiyey P.G. Perervy i D. Kotsiski [Monografiya]. – H.: NTU «HPI», 2012. – 676p.

9. Puzyryina N.Yu. Otsenka intellektualnoy sobstvennosti i nematerialnykh aktivov / N.Yu. Puzyryina. – SPb.: Piter, 2005. – 352p.

10. Rodionova E.M. Kompleksnaya otsenka kommercheskogo potentsiala innovatsionnogo produkta vuza / E.M. Rodionova // Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2009. – № 19 (157). – Ekonomika. – Vyip. 21. – P. 147-155.

11. Starinskiy V.N. Metodicheskie osnovy otsenki stoimosti ob'ektov promyshlennoy intellektualnoy sobstvennosti / V.N. Starinskiy, K.Yu. Ustimenko [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://jurnal.org/articles/2012/ekon80.html>.

12. Shipova E.V. Otsenka intellektualnoy sobstvennosti / E.V. Shipova. – Irkutsk: Izd-vo BGUEP, 2003. – 122 p.

13. Tsyibulev P.N. Otsenka intellektualnoy sobstvennosti / P.N. Tsyibulev. – K.: Institut intellektualnoy sobstvennosti i prava, 2003. – 184 p.

Статья поступила в редакцию 21.03.2014

Т.Б. НАДТОКА, к.э.н., доцент,

А.Г. ВИНОГРАДОВ

ГВУЗ «Донецкий национальный технический университет»,

г. Донецк, Украина

v-a-g@mail.ua

ОЦЕНКА УРОВНЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КОКСОХИМИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Сформулировано пять задач процедуры оценивания уровня социально-экономического развития предприятия. На примере реального коксохимического предприятия апробирована гипотеза о том, что вначале экономическую и социальную сферы с целью оценки уровня их развития (каждой в отдельности) необходимо опи-

сать тремя блоками показателей, характеризующими соответственно их ресурсы, результаты и эффективность. На основе группы экономических показателей оценивается уровень

© Т.Б. Надтока, А.Г. Виноградов, 2014

<http://www.elibrary.ru/issues.asp?id=37579>

<http://www.instud.net>, <http://www.nbu.gov.ua/>